

MEDEDEELINGEN

VAN WEGE HET

NEDERLANDSCHE ZENDELINGGENOOTSCHAP;

bijdragen tot de kennis der zending en der
taal-, land- en volkenkunde van
Nederlandsch Indië.

UITGEGEVEN DOOR

BESTUURDERS VAN VOORNOEMD GENOOTSCHAP.

DRIE-EN-DERTIGSTE JAARGANG.

TE ROTTERDAM, BIJ

M. WYT & ZONEN.

Drukkers van het Nederlandsche Zendinggenootschap.

1889.

LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIË.

Het eiland Rote (vulg. Rotti).

Den 12^{den} October 1887 ging ik 's avonds te 10 uren, in gezelschap van den Resident van Timor en onderhoorigheden te Koepang, de hoofdplaats der residentie, aan boord van den gouvernements-stoomer de »Zwaluw'', Kommandant Soeters.

De zee was kalm, en het uitspansel boven ons helder en bezaaid met het heir van schitterende starren, zoo als dit in onze noordelijke streken slechts zelden te zien is. Eene zachte koelte daalde van de bergen van Timor en gaf eene weldadige verademing van de benauwende hitte des daags, die in dit gedeelte des jaars op Timor en omliggende eilanden bijna ondragelijk is. Gedurende vijf maanden was er geen regen gevallen, en bedekten zelfs geen wolken den hemel. Dat brengt het seizoen zoo mede. De droge of Z. O. moesson duurt van Mei tot October, en de regen- of westmoesson van November tot April.

Het anker werd aanstonds gelicht, en met kalme vaart van $\pm$ 6 mijlen bracht het scheepje ons gedurende den nacht buiten het, half tusschen Timor en Rote gelegen, eiland Semauw om, naar de plaats onzer bestemming.

Bij het aanbreken van den dag lag het eiland Rote vóór ons, en langzaam opstoomende ontdekten wij te half 6 uren het wit gepleisterde baken, dat op een der

hoogste heuvels achter de negery Baä is opgericht: eene goede verkenning inderdaad. Maar gij gelooft uwe oogen niet. Waar zijn wij? Is dat nu ook een der duizenden eilanden van onzen weelderigen Archipel? Gij zijt teleurgesteld: in plaats van plantengroei ziet uw oog niets dan golvende heuvelen van naakte kalksteenformatie. Het Z. Oostelijk deel van den Archipel heeft meer zulke eilanden.

Overigens is het gezicht op Rote van deze zijde gezien niet zonder bekoorlijkheid, al trekken ons de kale rotsen en de barre heuvelglooiingen niet zóó aan, als elders het eeuwige groen met tal van schakeeringen; maar juist die afwisseling van tooneel, terwijl het oog, afdalende van die heuvelrijen, een aangenaam rustpunt vindt op de negery Baä, die tusschen onderscheiden soort van geboomte verscholen ligt, maakt ook dit gezicht aantrekkelijk.

Baä is de hoofdplaats des eilands, meest wegens de gelegenheid voor den handel. Hier woont ook de gezaghebber, die in naam van het Gouvernement, onder den Resident van Timor en onderhoorigheden, ons gezag vertegenwoordigt; eene lastige positie, omdat hier geen rechtstreeksch bestuur geldt, en het veel beleid vereischt, om desniettegenstaande te doen en te laten verrichten, wat in het belang van land en volk en het Gouvernement noodig en goed is. Tot eer van dat beleid moet gezegd worden, dat er veel wordt uitgericht tot ontwikkeling en bevordering van goede toestanden, dat menig rechtstreeksch Bestuur tot lof zou verstrekken.

De handel is te Baä vertegenwoordigd door eenige Chineezzen, enkele islamieten, en een paar burgers van Koepang. In hunne toko's van geringen omvang zijn meest voorwerpen en stoffen voor inlandsch gebruik voorhanden, als: rijst, gedroogde gezouten visch, petroleum,

soorten van lijnwaden, en stoffen voor kledij of meubeleering, toiletartikelen, naai behoeften, messen, beschuit en koek van Huntly en Palmer, maar ook arak, jenever, brandy, bier en wijn. Gebrek heeft men daar dus niet te lijden.

De woning van den gezaghebber maakt door het ruime erf vóór het huis, versierd met bloemen en vreemde planten, in nette orde opgesteld, een' aangenaamen indruk, en levert het bewijs, dat men het zich ook in de wildernis aangenaam kan maken: zich eene oase kan scheppen in de woestijn! Wherever there is a will, there is a way! Wat hier de gezaghebber doet, moet elk zendeling doen, al staan hem niet altijd zooveel middelen ten dienste om alles op zoo groote schaal te doen.

De school te Baä staat niet aan het strand, maar één paal d.i. ruim anderhalve kilometer (1) naar het binnenland. De negery wordt berekend ook tot daar en nog verder zich uit te strekken. Wij zouden spreken van verspreide gehuchten onder éenen naam en eenen burgemeester, die hier den titel van Radja (zegge koning) draagt. Onder hem staan 23 kampongs of gehuchten. Het terrein is meest heuvelachtig, en dus, de hitte in aanmerking nemende, doet men, ook zoo'n kort traject, liefst te paard, zooals wij het geheele eiland zullen bereizen.

Ziedaar, de school!

Ja, Baä met zijn 400 weerbare mannen of $\pm$ 2000 zielen, heeft eene school! Dat ergert u toch niet, zooals sommigen, die zich maar niet kunnen voorstellen, wat heil er mag gelegen zijn in eene school voor inlanders?

Maar, wellicht hebt gij uwe voorwaarden! Ik ook!

---

(1) Een paal = 1507 meter.

Gij kunt uwe goedkeuring niet hechten aan een onderwijs voor inlanders, dat hen voert buiten hunne levenssfeer, en ongeschikt maakt voor hun dagelijksch bedrijf! Ik ook niet. Maar waar het nu te doen is om hun begripsvermogen te ontwikkelen, hun kennis bij te brengen, die hun nuttig kan zijn in hunnen kring, en hun hart te vormen en hen te leiden tot wat goed en edel en schoon is: in 't kort om hen te vormen tot mensch en christen, daar zult gij toch de school wel gaarne zien verrijzen in de inlandsche maatschappij, onder de heidenen!?

Of de school te Baä aan die voorstelling voldoet?

Ja – en neen! Dus slechts gedeeltelijk.

Laat ik u haar eerst beschrijven naar het uitwendige, wat te zien is. Het gebouw is eene ruime, langwerpige vierkante opene loods, pas nieuw opgezet, met metselwerk – een rollaag in het rond, en daarop een beschot van vier voet hoog. De stijlen, waarop het dak rust, staan in den grond, zijn wel bekapt, maar niet geschaafd en slechts 6 à 7 voet hoog. Keepen zijn aan het boven-eind ter helfte gemaakt, om daaraan de dwarsleggers, waarop het dak zal rusten, te bevestigen met touw van den lontar- of gëwangpalm. Geen spijker is aan het geheele gebouw gebruikt: alles wordt vastgebonden met touw van gedraaide boomschors of bladribben van een dier palmen. De daksparren zijn ook latten van den gëwang, en de bladeren, die tot bedekking dienen, ook van dien palm afkomstig, terwijl die zijn vastgebonden met touwtjes uit de bladribben gedraaid. Hoe primitief zulk materiaal en ruwe bewerking ook zijn, men moet zich ten slotte nog verwonderen, dat het geheel toch iets bevredigends verkrijgt voor hem, die aan dergelijke rustique omgeving is gewoon geraakt.

Maar waarmede wij geen vrede kunnen hebben, is, dat

het dak buiten zoo laag overhangt, dat het licht daar binnen benomen wordt. Dat was nu hier niet erg, maar toch te veel. Men gaf als reden op, dat regen en wind anders last veroorzaken; maar dat wordt des noodig beter verholpen door inlandsche, ook al primitieve, maar voor het doel geschikte jaloeziën.

Een zolder ontbreekt, en dus ziet men het geheele dakwerk met afhangende bladeren en touwtjes in al zijn boerschen eenvoud boven zich. Ten langen laatste ziet men dat niet meer, maar wat ons wel hindert, is dat er in die loodsen geen klank is, geen goede vorming van geluid.

Het meubilair voldoet eenigermate aan gepaste eischen: er zijn schooltafels met vaste banken, maar de afmetingen zijn niet oordeelkundig. De banken zijn meestal te laag voor de tafel en te ver daarvan verwijderd, al wensch ik ook het Amerikaansche model niet, dat geen gelegenheid laat om in de bank rechtop te staan.

Er zijn een paar borden, maar geen geschikte ezels. Zij werden blijkbaar niet veel gebruikt, want de behandeling en plaatsing — zegge het ophangen — ging zeer links. Dat is een slecht teeken voor eene school: het meest geschikte hulpmiddel om heldere voorstellingen te geven van eenige leerstof, niet of weinig gebruikt!

Er werd met die kinderen dan ook niet genoeg gesproken, en ik vrees dat verveling, veroorzaakt door zoo genaamde stille werkzaamheden, wel de meeste schuld zal moeten dragen van de ongeregelde, zoo niet slechte opkomst der kinderen. Van daar ook dat doffe, stompe staren, waar men elders onder dit zelfde volk zulke sprekende blikken ontmoet, begeerig om te mogen antwoorden. Over 't geheel schrijf ik schoolverzuim in Indië meest toe aan gebreken bij den onderwijzer; want

het mag als regel gelden, dat de onderwijzer, die de kunst verstaat de leerlingen te boeien, ook geen schoolverzuim heeft, waar men hem ook plaatse. Daarom breng ik de onderwijzers bij klachten over schoolverzuim, het maleische spreekwoord in herinnering:

Adalah gula, adalah semut! d.i. »Waar suiker is, zijn mieren.»

Het lezen ging tamelijk zuiver, maar droog en zonder den minsten nadruk, waaruit het goed begrip van het gelezene zou zijn op te maken. Toch bleek bij nadere bespreking, dat de leerlingen wel iets begrepen, maar niet genoeg in samenhang. Er zijn er toch onder de Maleische schoolboeken wel, waarvan de leesstof goede aanleiding geeft tot nuttige en opgewekte bespreking.

Ik sprak daar van Maleische schoolboeken, en noemde daarmede onwillekeurig een der hinderpalen voor bevattelijk onderwijs voor die jeugd: want het Maleisch is hun eene gansch vreemde taal, even als het Spaansch voor onze Nederlandsche jeugd! Er zijn geen boeken in hunne lands- of moedertaal, en zij moeten dus beginnen met eene vreemde taal aan te leeren, en daarin te leeren denken en spreken!

Het is moeielijk en bezwarend om voor elk eiland weder afzonderlijke boeken te hebben in de landstaal. Voor Rote met zijn 54,000 bewoners (1) zou zelfs sprake zijn van twee hoofddialecten, ofte wel acht of negen onderling verschillende dialecten. Kon men alles tot één dialect brengen, dan was het zeker wel de moeiten en kosten waard, enkele schoolboeken en voor de christenen enkele evangeliën te bezitten in de Rotesche taal.

Van den Hulpprediker daar geplaatst, mag geëischt worden, dat hij zich op de kennis der landstaal toelegge,

(1) Volgens sommigen 62,000.

en zoowel voor de wetenschap als in het belang van zijn werk tot zoodanige degelijke kennis dier taal kome, dat hij daarvan een nuttig en vruchtbaar gebruik kan maken. Voor zoover de onderwijzers van Rote afkomstig zijn, maken zij van hunne kennis wel gebruik om de kinderen toe te spreken.

De onderwijzer van Baä is van hier afkomstig en ontving zijne opleiding op de kweekschool te Ambon. Hij is een der meest ontwikkelden van zijne ambtgenooten, waarvan nog onderscheidenen dezelfde opleiding genoten hebben, maar veel minder van het geleerde hebben onderhouden. Deze onderwijzer heeft door zijne vlugge bevassing zelfs iets aantrekkelijks, en hij doet zich ook aangenaam voor . . . . . Wat mag dan wel de reden zijn, dat zijne school niet hetzelfde cachet draagt?

Die redenen zijn drieërlei :

1°. Hij is te veel gevierd. — Daar kunnen weinigen tegen.

2°. Door verwickelingen in het maatschappelijke leven: hier niet wegens gebrek, maar eerder van te veel bezit, dat nadeelig werkt op zijne moraliteit en zijne zinnen in beslag neemt; en

3°. Door gebrek aan toezicht en leiding; in tien à twaalf jaren kon de inspectie daar slechts driemaal plaats vinden!

Het is nu eenmaal een feit, dat de inlander niet op zichzelf kan staan, maar voortdurend leiding behoeft, en geen eigen initiatief heeft. En nu moge het onze toeleg zijn, en moeten blijven, om hem daartoe op te leiden, eerst bij volgende geslachten, als het niveau van de geheele inlandsche maatschappij hooger zal liggen, zal men daartoe kunnen geraken.

Ten aanzien van het rekenen had onze onderwijzer wel enkele goede grepen gedaan, die hem van de kweek-

school waren bijgebleven; maar hij had te weinig methodisch gewerkt, en niet genoeg gestreefd naar ontwikkeling van het begrip, en niet de behoeften der leerlingen voor het dagelijksche leven in het oog gehouden. Rekenen uit 't hoofd, door mij eenvoudig teruggebracht tot pasar- (markt-) rekenen, als het eenige wat zij voor hun dagelijksch leven noodig hebben, was geheel verwaarloosd.

Het schrijven was voldoende, maar zonder toepassing voor het dagelijksch gebruik, waardoor die kunst voor de leerlingen van weinig nut kon zijn.

De aardrijkskunde gold de Residentie Timor en Onderhoorigheden, maar had weinig aantrekkelijks.

Het zingen geschiedde op het gehoor, en had weinig opwekkends.

Toch was bij alles op te merken, dat de onderwijzer zelf genoeg op de hoogte was, en hij ook, bij goeden wil, door leiding en aansporing een degelijk onderwijzer zou kunnen zijn.

Dat viel te meer in het oog, als men de beide andere klassen der school bezag en onderzocht. Daar was alles dof en zonder eenigen regel of gang, en kon ik mij over niets meer verwonderen, dan daarover, dat de kinderen nog ter school kwamen, wat ik dan ook aan eenen of anderen invloed van buiten, aan verborgen dwang meende te moeten toeschrijven.

Toen ik mij ontevreden toonde over dien toestand, wist de hoofdonderwijzer mij onverbloemd te zeggen, dat zijn hulppersoneel niet voor de taak berekend was. Ce n'était pas jurer gros, en thans heeft hij geschikter medewerkers. Maar zelf had hij geen pogingen gedaan om dien toestand te verbeteren.

Leerbehoeften waren tamelijk overvloedig voorhanden, maar niet geheel oordeelkundig gekozen. Ook dat kan door de inspectie verbeteren.

De zon was reeds het zenith gepasseerd, toen ik de school verliet en naar mijn logies aan het strand bij den Gezaghebber terugkeerde.

Den volgenden morgen zou mijn tocht over het eiland aanvangen. Men heeft de keus eerst westwaarts te gaan en dan de route later door het oostelijk gedeelte des eilands te nemen, of omgekeerd. Men verdeelt het eiland naar den zonneloop, in: de streek van 1°. matahari naik, d.i. zonsopgang, en 2°. matahari turun d.i. zonsondergang. Ik verkoos eerst mij naar het westen, matahari turun te wenden, en zoo den weg rond het eiland te volgen, dewijl de meeste negeryen — op twee na — niet ver van het strand liggen.

Rote is niet groot; het eiland heeft eene uitgestrektheid van 30,8 □ geogr. M. en is dus 5 □ geogr M. grooter dan onze provincie Utrecht, maar deze is 3,5 maal meer bevolkt dan Rote, dat slechts 54,000 zielen telt. Het geheele eiland rond gaande, heeft men een' weg af te leggen van 135 palen van 1507 Meter of ruim 203 kiloM.

De paarden van Rote zijn een klein ras, maar zij zijn vlug en hun telgang is niet onaangenaam. Tellen zij niet, dan stooten zij soms in den draf. Zij kunnen niet bestegen worden van de linkerzijde, zij laten dat niet toe; want de inlander stijgt rechts op: dus zijn zij dat gewoon. Van het Europeesche zadel kunnen wij gebruik maken: de paarden laten zich meest geduldig zadelen, hoewel niet allen, want de inlander gebruikt geen zadel. Maar ons hoofdstel met stang en trens is niet te gebruiken. Men heeft er zich in te schikken, dat men het paard een inlandsch hoofdstel aanlegt van zeer primitief fabrikaat, zijnde gedraaid touw van den gewang, rapa geheeten, dat in de hand niet aangenaam is, wegens de harde, stugge substantie, maar waarmede men het paard uitnemend goed in bedwang kan houden.

Mijn geleide bestond uit een' voorrijder en een twintigtal ruiters, die elders in groote districten aangroeiden tot 40, 80 ja 120 ruiters. Dat is zoo landsgewoonte, en niet bezwarend, dewijl tijdverlies nog geen post is op hunne begrooting, maar zij er eene eer in stellen den gouvernementsambtenaar te vergezellen, en er eene feestelijke gelegenheid, a holyday, van maken. Voor het prestige van ons gezag zou het niet goed zijn dit gebruik voor alsnog af te schaffen.

Zie ze daar te paard zitten, die Roteneezen! Een klein matje, los op het paard liggende, en het gewone hoofdstel – de rapa – is alles wat zij behoeven. Hun lichaams-tooi is van meer beteekenis. Wel gebruiken de meesten slechts een kleedingstuk als een soort zwembroekje, maar hun middel is omgord met een lange, breede strook katoen met gebloemde patronen van schitterende kleuren en phantastische figuren, die in den laatsten tijd voor den europeeschen smaak veel aantrekkelijks schijnen te hebben. Die doek of breede sjerp laat van vóór en van achter, of aan de zijden de einden met franje vrij hangen en alzoó een gedeelte van het lichaam beneden bedekken. Over den schouder hebben zij een dergelijke lange, breede sjerp, die zij naar welgevallen over den eenen, dan over den anderen schouder werpen, in den wind laten wapperen, waardoor zij, eene martiale houding aannemende, eene recht imposante figuur maken. Hun hoofdtooisel is weder òf een doek van dezelfde stof, kleuren en patronen, alles meest van inlandsch fabrikaat, òf wel zijn zij gedekt met de meest grillige vormen van hoeden of petten, van de helmhoeden der portugeesche landontdekkers der zeventiende eeuw tot de jockey-cab bij de tegenwoordige races in gebruik. Het is alles eigen fabrikaat, van de bladeren van den lontar of den gewang, dat zij

met verwonderlijke snelheid samenstellen (vlechten), soms met bloemen en ornamenten versierd. Stel u nu zulk eene cavalcade uit 40, 80 of 120 ruiters bestaande voor; de voorrijder geeft de snelheid aan: ziet hij dat de ambtenaar, wien hij tot geleide strekt, goed te paard kan meedoen, dan komt er in die weinig bewegelijke gelaatstrekken een blijk van genot en goedkeuring; zijn oog schiet vuur, en hij prikkelt zijn ros tot sneller vaart. Is het terrein ruim, dan verspreiden de volgelingen zich links en rechts, tirailleursgewijze over het veld, laten de breede sjerpen horizontaal wapperen achter zich, moedigen den voorrijder aan, laten soms een wild, doordringend krijgsgeschrei hooren, terwijl de zware hoefslag dier ruitery een dreunend geluid veroorzaakt over den harden uitgedroogden grond.

Met een vaart meestal van één paal, of anderhalve kilometer, in de vijf minuten, vlogen wij langs den weg, en gierden ruiters en langs den weg hier en daar geschaarde toeschouwers het uit van pret. De vrouwen gaven hierin vaak den toon. Zij zijn bekend als schoon: haar hardos is rijk, gitzwart, glanzend, sluk of eenigszins gekruld; de blik is levendig, en de taille fraai. Velen bedekken het bovenlijf niet, of alleen met eene los coquet neerhangende slendang of breede gebloemde sjerp, als boven beschreven, terwijl anderen korte baadjes aan hebben, en bij de meer aanzienlijken de kabaja meer en meer in gebruik komt. Bij de minderen van rang geldt eene boven de borsten dicht geknoopte sarong, en dus met ontbloote schouders voor eene voegzame dracht. 's Lands wijs, 's lands eer! Zij werken veel en zwaar: twee haiks, van de bladeren van den lontar gevlochten emmers, met water uit eene in de diepte liggende bron, dragen zij bergopwaarts; de brandstof voor het bereiden

der spijzen halen zij in groote bosschen verscheidene palen ver; zij helpen den akker bebouwen, en in haar vrijen tijd zitten zij aan het weefgetouw, en vervaardigen sarongs of salendangs. In de zorg voor de kinderen worden zij eenigszins bijgestaan door hare echtgenooten.

Deze kunnen het daarmede soms volhandig genoeg hebben, vooral als zij twee of drie vrouwen hebben. Overigens maakt de man zich het leven niet moeielijk. De arbeid op den akker neemt hij zoo licht mogelijk op, en gebruikt daarbij de hulp van vrouwen en karbouwen; zijn huis maakt hij in vereeniging met anderen, en de werkzaamheden aan onderhoud van wegen en negeryen worden min of meer spelende en slenterende verricht. Alleen is aan hem en de zonen de zorg voor 't winnen van den lontarwijn, toeak, verbleven, waarvoor 's morgens en 's avonds de volgelopen haik wordt afgenomen, uitgesgoten, uitgespoeld en weder opgehangen, waarna hij de toeak na behoorlijke voorproef naar huis brengt, waar het vocht door de vrouw wordt verkookt tot stroop, of nog verder tot suiker.

Die stroop en die suiker, vermengd met gestampte mais, en tot harde koeken gebakken, maken het hoofdvoedsel uit van den Rotenees.

Toch wil hij, en willen vooral zijne hoofden, nog wel ander voedsel gebruiken. Onze aandacht wordt daarbij bepaald langs het geaccidenteerde terrein, dat wij doortrekken. Gij ziet langs de heuvelglooiingen allerlei min of meer regelmatige meetkundige figuren: vierkanten, driehoeken, trapeziums, en die alle in dwarse snijding met de helling der heuvels doortrokken, met regelmatig afloopende dijkjes, waar tusschen bredere of smallere vlakten, al naarmate het terrein minder of meer hellend is. Dat zijn de sawah's of natte rijstvelden van den

Rotenees. Thans ziet gij van dat nat niets, en die velden vindt gij nog schraller, dorder, droger en eenzamer dan onze Drentsche heide in den winter. Gij kunt u geen natuurbeeld denken, dat nederdrukkender werkt, dan die treurige, doodsche sawah-velden tusschen Baä en het aangrenzende Lelain. Geen grasspriet, geen boom, geen vogel: niet dan droge, geribde heuvels van klei zonder eenig leven.

Het is gelukkig nog vroeg, anders moest de hitte hier ondragelijk zijn. Maar eene maand later zullen de regens doorkomen: dan wordt die dorre kleigrond gedrenkt; dan houden de ribben op die glooiende velden, als zoo vele dijkjes het water tegen, dan wordt de grond doorweekt dan komt de Rotenees – met zijn ploeg, meent gij? Misgeraden; dat zou te alledaagsch zijn om nog te vermelden: hij kent geen ploeg, en de schop of patjol of hak gebruikt hij ook niet; neen, hij komt met zijn' karbou of buffel, en dien drijft hij voor zich uit; die moet al voortstappende den grond losmaken en omwoelen, en als alles tot slijk en modder is vervormd, gaat hij het terrein met een schop van den gëwang gelijk maken, nivelleeren; dan gaat hij het terrein met padi bezaaien, en verder laat hij aan de natuur over wat er van zal terecht komen. Van wieden of „schoonhouden” weet hij niets, en dus is het niet bevreemdend, dat de oogst vaak zeer gering is. De aanleg der sawahs teekent overigens wel overleg, en is een stap op den weg der beschaving.

Langsamerhand klimmen wij een paar honderd voet boven den zeespiegel, en zien wij hier en daar wat groen aan boomen en in de nabijheid van water. Wij komen te Lelain, en de Radja verwelkomt ons, maar spreekt niet, ten minste geen Maleisch: dat geeft eene stomme conversatie! Maar de school is daar: eene dito loods

als wij te Baä zagen, maar nog donkerder, hoewel pas nieuwelings opgezet. Ja! de koning des lands, die daar heerscht over twee kampongs, met eene gezamenlijke bevolking van 270 zielen, waaronder 41 weerbare mannen, wil ook een eigene school hebben, terwijl de school te Baä slechts drie paal of $4\frac{1}{2}$ kilometer, of nog geen uur gaans van hier is. De school was minder dan die te Baä, maar de onderwijzer is, onder goede leiding en toezicht, wel bruikbaar.

Wij moeten verder, nog elf paal. Te Lelaiu moesten wij versche paarden nemen: geen der Radja's wil afstand doen van het aandeel, dat hij heeft in de ontvangst en het verstrekken van paarden en dragers voor de bagage van Gouvernements ambtenaren, tot aan de thor. De weg leidt, dwaas genoeg, eerst door een riviertje, dat wij een eindweegs door plassen, wat voor de paarden eene verkwikking is, maar waar wij het weinig verkwikkelijk verhaal vernemen, dat zich hier soms kaailui (krokodillen) vertoonen.

Daar ziet gij het opgerichte teeken van het einde van Lelains gebied: een grenspaal dus op opgehoopte, soms een' opgemetselden hoop, steenen, met twee armen dwars, waardoor een kruis wordt gevormd, waarop de namen Lelain en Dengka, het volgende district. Daar staan de ruiters van Dengka ons reeds op te wachten, en is ook een versch paard voor mij gereed.

Terwijl men verzadelt, sta ik het tooneel bij den thor gade te slaan: alles gaat rustig toe. Ik vraag naar de beteekenis van thor; maar thor beteekent thor.

Met die wetenschap gaan wij verder. De ontvangst te Dengka was goed. Daar stond de Radja, een bejaard man, een oud dienaar van het Gouvernement en gedecoreerd met de gouden medaille voor bewezen diensten.

De school is groot, want soms moet zij meer dan 100 leerlingen bevatten. De bouworde is als die te Baä. Er zal weer een nieuw gebouw verrijzen. De onderwijzer is oud en heeft pensioen gevraagd: hij is het waard; jammer dat hij wil gaan rusten. Hij heeft routine, en zijne school was tamelijk goed, hoewel zijn hulppersoneel niet veel beteekende.

Wij gaan naar het passantenhuis. Wie zou denken hier zulk een gebouw te vinden, geheel opgetrokken van steen, en goed gemetseld, met goede verdeeling van voorgaanderij, binnenhuis en ruime kamers? Nu, het meubilair is daaraan geëvenredigd. Men herkent hier dadelijk de indo-européesche hand, die dat alles regelde. Zelfs ledikant en waschtafel getuigen dat. Maar, tot zoover kan men gaan: goed onderhoud en zindelijkheid zijn factoren van meer innerlijke beschaving. Dat kan ook komen: de Minahassa is daarvoor een bewijs; maar Rote kent dat nog niet. En wat contrasten! . . . Bij dit prachtig huis behoort een staketsel achter op het erf, voor eene gelegenheid, die men in Nederland meest binnens huis, in Indië buiten vindt, en dat men hier hoog boven den grond plaatste, in uiterlijk veel op een schapenkot gelijkende, met een trap, die janmaat zelfs periculeus zou achten, en met een afhangende mat tot afsluiting, en een geknutseld zamenstel daar binnen, waarvan men het doel kan raden, maar het gebruik bezwaarlijk kan toepassen. Dat was op Rote overal zoo, en het verwonderde mij, dat de pioniers der beschaving hierop nooit de aandacht hadden gevestigd. Trouwens dit is niet het eenige, waarin zij zijn te kort geschoten.

De oude Radja was weinig spraakzaam en liet mij meest aan 't woord. Het Maleisch was hem ook tamelijk moeielijk. Toch had hij ééne zaak op 't hart: hij wilde

zoo gaarne, dat de jeugd van zijn volk de school bezoekt, maar er was een onoverkomelijk bezwaar, dat zij te acht uren ter school kwamen; zelfs negen uren was nog vroeg. De jongens moesten 's morgens eerst de toek gaan halen, en voor de meesten was de weg, dien zij hadden af te leggen om de boomen te bereiken zoo ver, dat zij moeilijk te negen uren in de school konden zijn. Hij verzocht dus, dat zij niet zouden worden „weggejaagd”, wat scheen te hebben plaats gehad, als zij wat later in de school kwamen. Ik vond die reden alleszins geldig, en maakte dit ook, op verzoek van den Radja, duidelijk aan den onderwijzer, die uit vrees voor hogere autoriteiten wel wat streng was geweest in de toepassing van eenmaal vastgestelde regelingen. Ik vond het al een te waardeeren blijk van belangstelling in het onderwijs, dat de Radja niet kon toezien, dat de school verliep. Dengka is het grootste district van Rote, en heeft in 46 kampongs $\pm$ 2200 weerbare mannen. Er zijn vroeger wel tijden geweest, dat de macht van Dengka door ons Bestuur moest gebezigd worden, om andere districten tot onderwerping te brengen.

Wij moeten vroeg op weg om de hitte des daags te ontgaan: trouwens dat zijn wij in Indië gewoon. Lang vóór zonsopgang zitten wij te paard, en gaat het eerst in minder snelle vaart, om van de koelte van den morgen te kunnen genieten. De zon gaat op als een koperen vuurbol, en stijgt spoedig hoog aan den strakken, azuren hemel.

Wij hebben 12 paal te rijden, d.i. 18 kilometer. De weg is eerst goed, verder minder en geaccidenteerd. Tusschen paal 121 tot 119, wij gaan in tegenovergestelde richting van die der plaatsing en nummering der palen, vinden wij kreupelhout, en maken de opmerking, dat hier vroeger zwaarder hout - bosch - is geweest. Zoo is geheel Rote

met bosschen van goede houtsoorten, bedekt geweest, maar men kapt zoo lang er nog een boom te vinden is, zonder er ooit aan te denken, dat men moet blijven aanvullen, aanplanten, wil men later niet totaal gebrek hebben aan het noodige timmerhout. Het wordt nu op Rote al moeielijk om hout te krijgen voor woningen van eenigen omvang en voor meubilair van huis en school.

Aan de thor halverwege staan de ruiters van Oënale met een paard voor mij reeds gereed. Zij zouden de schande niet willen dragen niet op hun' post te zijn, maar, behalve dat, hebben zij eene onderlinge contrôle: het district, dat te kort schiet in zijne verplichting in deze, wordt beboet en betaalt een karbou.

Wij zijn over 7 uren te Oënale, en worden verwelkomd door den Radja in het steenen of gemetselde passantenhuis. Maar, hoe min is het weinige meubilair, dat hier is, en hoe weinig comfort vindt men er! En hoe weinig orde en discipline, niettegenstaande den harden toon en de groote woorden van den Radja. Zijn volk liep in en uit mijne kamer, en nam alles in oogenschouw, wat het vond. Ik sloot alles weg behalve mijn kam, 's avonds was hij verdwenen! Ik deelde het den Radja mede. „O! dat is niets: wat hier weg raakt, komt terug; ik heb mijne politie”. Ditmaal bleek zijne politie onmachtig.

De loods, waarin school werd gehouden was aller-slechtst, stond op 't instorten. Zij werd echter overal geschoord, anders had ik moeten verbieden daar nog langer kinderen bijeen te brengen ten einde onderwijs te ontvangen. En dat zou voor de jeugd hier werkelijk verlies zijn. Het onderwijs hier gegeven was goed: de onderwijzer was pas ten vorigen jare van de kweekschool te Ambon gekomen, en bracht de daar thans voorgehouden methode goed in toepassing. Het was een genot, dien

aangenamen, levendigen toon te hooren, die heldere blikken der leerlingen te zien, en die orde en dat élan waar te nemen. Dan smaakt een onderwijzershart nog vreugde. Die jonge man heeft krachten voor eene grootere school, eene betere plaats. Dat werd zijne belooning.

Den volgenden dag bezocht ik twee scholen, even als den eersten dag. Dat moest ditmaal zoo, omdat mijn tijd beperkt was. Ik had daarbij dezen dag $16\frac{1}{2}$ paal dat is bijna 25 kilometer te rijden.

Het eerst ging de tocht naar Dela. De weg daarheen was minder aangenaam, en daarbij meer vermoeiend dan dien ik reeds had afgelegd. Er was weinig werk van dien weg gemaakt, en van paal 112 tot 110 liep hij meest langs 't strand en door het mulle zand, dat vermoeiend is voor paard en ruiter. Daar komen wij te Dela. Men schreeuwt, vliegt heen en weêr, maar het was niet wel waar te nemen, wie de Radja was, wie bevelen gaf?

Op mijne vraag naar hem, duwden zij hem vooruit, en daar stond hij met een pruim tabak tusschen zijne vooruitstekende lippen. Alles hield gelijken tred: zóó als de Radja, zóó was ook de kampong; zóó ook hare bewoners, en zóó ook de school!

De onderwijzer was afwezig: hij was naar Koepang ontboden, omdat zijne vrouw eene klacht tegen hem had ingebracht wegens echtbreuk, en scheiding had gevraagd.

Zijne leefwijze had hem ongeschikt gemaakt voor zijn werk. De school was ellendig, alles lag verward: boeken, leerbehoefden, staten, kortom een insolvente boedel! En de kinderen, die ik liet ondervragen door een' onderwijzer uit mijn gevolg, een landsman dus, om hen meer op hun gemak te brengen, die kinderen waren schuw, gehavend, vuil. Zij wisten letterlijk niets: die school had daar geen reden van bestaan.

Heeft nu de Hulpprediker van Rote hart voor zijne taak, en geloof, dan is het aan hem daar andere toestanden te scheppen, door vorming van degelijk hulppersoneel: de zending vraagt niet naar „gesneden brood,” en een goed Hulpprediker moet zendeling zijn. Dat dit voor Rote ook en vooral een vereischte is, zal ieder duidelijk zijn, als ik slechts mededeel dat Rote 54000 bewoners heeft, waarvan slechts 7000 gedoopten!

Wij gaan thans oostelijk. In het district van Thi, waarheen wij thans gaan, zijn de wegen beter: de Radja van Thi weet zijn volk te drillen in figuurlijken en letterlijken zin. Het laatste geldt van zijne ruitery. Nergens was die zoo ferm en uitgemonsterd met goede paarden, nette uniforme kleedij en geregelde commando's. De negery of kampong zag er net onderhouden uit: daar waren wegen, heggen, een net geschoren grasveld vóór 't passantenhuis tot aan de school, terwijl deze gebouwen beide uitmuntten door netheid en zindelijkheid. Dit alles teekent den Radja als een geciviliseerd man, die zijne beschaving elders heeft opgedaan. De verklaring ligt voor de hand: hij is te Batavia opgeleid tot Doctor-djawa, heeft eenige jaren als zoodanig gefungeerd, en is nu tot Radja gekozen, door den wil des volks. Tot teeken, dat hij te Thi resideert, laat hij dag- en nachtschot vallen, als op de hoofdplaatsen in Nederl. Indië ('s morgens te 5 en 's avonds te 8 uren); en als blijk van grootheid heeft hij zeven vrouwen.

Van zijn volk zegt hij niet veel vleiends, o.a. dat de Rotenees geen soldaat kan worden, dewijl hij geen held is, maar vreesachtig. Of dit waar is, weet ik niet.

De school werd slecht bezocht, en de resultaten van het onderwijs waren min. En dat onder de leiding van een' onderwijzer der 1ste klasse, op de kweekschool te

Ambon opgeleid, en niet onder den druk van ongeregelde huiselijke omstandigheden! De reden is, dat hij lui is en onverschillig. Een laatste proef elders zal moeten uitwijzen of hij al of niet geschikt is om als onderwijzer te dienen.

Van hier vertrok ik den volgenden dag naar Loleh, de hoogst gelegen plaats van Rote en p.m. 16 paal of 24 kilometer van Thi.

Wij hadden hier een goed ontbijt, het eerste op deze reis!

De ruitery stond opgesteld als in slagorde. De Radja gaf commando's en de ruiters defileerden voor ons heen. Toen het tijd was, werd mijn paard voorgebracht: een' prachtig dier. Ik bedankte den Radja voor zijne goede ontvangst, en prees zijn prachtig paard, wat hij gracieus beantwoordde, er bijvoegende: u kunt hem links bestijgen. Hoe toch beschaving meer geur en kleur bijbrengt! Jammer dat onze Radja geen hooger zedelijk standpunt inneemt!

Daar ging het in snelle vaart. Het is een genot zulk een goed gedresseerd paard te berijden. De weg was goed onderhouden. Aan den thor, de gewone grens-paal, stond de Radja van Loleh in eigen persoon met zijne ruitery mij op te wachten. Zij hadden hier den geheelen nacht in de open lucht hun bivouac opgeslagen, en voor verfrissing in den morgenstond klapperwater gedronken, dat mij ook werd aangeboden.

De Radja had vernomen, dat ik goed reed, en wilde nu met mij wel eens wedrennen. Daarin lag van zijne zijde niets onbehoorlijks; want de races behooren tot hunne nationale feesten, die hoog staan aangeschreven, en heeten foti'ndale; het rennen zelf: hoes! De voorwaarde bij wedrennen, zoo als de Radja wenschte, is, dat wie in de vliegende vaart nederstort, zijn paard verliest. . . .

De Radja schoot vooruit; mijn ros wilde dezelfde vaart nemen, maar ik hield hem op de gewone snelheid. De Radja zag om, schudde het hoofd, hield even in, en beproefde nog eens of ik mij liet overhalen. Ik deed of ik daarvan niets begreep, en verder schikte de Radja zich in zijn lot.

Wij kwamen voorbij kampongs, waar het levendig toeging, en de vrouwen zich weder het meest deden hooren. Wij zagen in het voorbijgaan ontzagwekkende rotsblokken en grotten, die ik gaarne meer van nabij had gezien, maar de tijd liet mij dat niet toe. De weg stijgt aanmerkelijk; straks zien wij het landschap links in de diepte wegzinken, en volgen wij een' tien à twaalf voet breed ingehakten weg aan den rotswand, terwijl aan de rechterzijde de rots zich nog hoog verheft. Dat bekappen van dezen weg was een grootsch en zwaar werk, en dat is verricht door eene bevolking, die niet onder rechtstreeksch bestuur leeft, en dit weet! Het getuigt dus wel van den tact en het beleid der ambtenaren, aan wie hier het bestuur was opgedragen. Ik heb achting voor zulke persoonlijkheden, die daar, afgezonderd van de wereld, zulke werken tot stand brengen; zij zijn het bewijs van wat eene degelijke persoonlijkheid met goed beleid vermag.

De kampong, waar wij binnenrijden, ziet er goed uit, en er is leven en beweging. Dat groote gebouw daar is zeker de school. Wij gaan binnen; wij zien niets en hooren niets; eindelijk is er eenig geschuiffel. Ik vraag naar den onderwijzer. Die treedt nader. Langsamerhand gewent zich het oog aan de Egyptische duisternis, waarin wij ons bevinden; geen enkele opening laat licht binnen, en het dak hangt ver over den lagen wand.

»Zeg, meester is het hier altijd zoo donker?» (Ter wille van de omgeving sprak ik hem toe in 't Hollandsch.)

- »Ja mijnheer! altijd.»
 »En was dat in de kweekschool te Ambon ook zoo?»
 »Nee mijnheer! daar is het licht.»
 »Misschien weten zij daar niet hoe het wezen moet?»
 »O, zeker wel, mijnheer!»
 »Maar hoe is het dan mogelijk, dat gij dat zoo laat
 blijven?»

Geen antwoord.

Afzonderlijk onderhield ik hem later. Hij is een dergenen, die 6 à 8 jaren de beschaving der kweekschool en hare omgeving hebben gekend en beleefd, — en hier weder komende dadelijk terugzinken tot het lage peil, waarop deze maatschappij staat. — Onze onderwijzer, volstrekt niet een der achterlijken, is in zeker opzicht tot het alifoersche standpunt teruggekeerd — maatschappelijk en zedelijk: hoewel christen gedoopt, leeft hij reeds 10 jaren in wilden echt!

De Gezaghebber van Baä kwam mij van hier verder vergezellen, dat mij zeer aangenaam was.

De school was niet slecht: het geheel vertoonde meer orde en gang dan te Baä. De kinderen zagen er goed uit; de meisjes in nette kabaja en sarong. De school kan op Rote goed worden, en heeft al veel gedaan voor de ontwikkeling en beschaving des volks. Deze kindereu zagen mij vrijmoedig aan, antwoordden duidelijk en bescheiden, en hadden ook wel eenige schoolkennis opgedaan. Hier vond ik aanleiding en bemoediging om over de toekomst van Rote na te denken. Er zijn drie machten die hier moeten samenwerken — eendrachtig, harmonisch! — Zij zijn de pioniers op maatschappelijk en godsdienstig-zedelijk gebied, en zijn vertegenwoordigd in den Gezaghebber, den Hulpprediker en den Onderwijzer. Zij kunnen één zijn, omdat zij hunne beschaving en ontwikkeling uit

dezelfde bron der Europeesche beschaving geput hebben. En zij moeten één zijn, — of geen van drie heeft de gewenschte voldoening van zijn streven, omdat zij anders alleen en op zich zelve staan, en elkanders pogingen verijdelen of verlammen.

Ik neem de school als aanvangs- en uitgangspunt. Ziet gij in die kinderen niet reeds het cachet van aanvankelijke beschaving afgedrukt, zoo als zij daar zitten, en bij het lezen en zingen staan, in zindelijke, gepaste kleeding, goed gewasschen aangezicht en handen, en goed opgemaakt haar, alles zoo gansch verschillende met wat hunne maatschappij te aanschouwen geeft? Hoor hen duidelijk en goed lezen, en op gedane vragen beleefd antwoorden.

Welk een afstand reeds tusschen deze kinderen en die van Dela! Dat doet eene betrekkelijk goede school.

Laat nu de Hulpprediker komen; die kinderen zijn meest gedoopt, of hebben blijkens hunne komst op de school reeds gebroken met het oude régime; en laat hij hier met wijs beleid en op aantrekkelijke wijze de zaden van godsvrucht en deugd in de jeugdige harten zaaien. En de gezaghebber zal beiden steunen; nu, door het doen oprichten of verbeteren der school-, tevens kerkgebouwen, en door het bezorgen van goed schoolmeubilair, zooals hier reeds plaats vond, dan, om door zedelijken invloed het schoolgaan te bevorderen en zindelijkheid en netheid aan te moedigen. Gaf niet deze gezaghebber aan elke school een kam en schaar en spiegelkje om den te weelderigen haardos bij de jongens meer binnen gepaste grenzen te brengen? Ook door het sluiten van huwelijken, als ambtenaar van den Burgerlijken Stand, te bevorderen en te vergemakkelijken, en de erkenning van den Zondag als rustdag algemeen te maken.

Die eenheid, die wederkeerige hulp, dat vereenigd streven naar hetzelfde groote doel, heeft hier vaak ontbroken, door dat ieder zijn' eigen weg wou gaan, of niets deed, omdat men elkanders pogingen verlamde. Daardoor en door gebrek aan goed inzicht van den toestand, gebrek aan kennis van land en volk, gebrek aan methode en gebrek aan energie, is hier sedert 1819 stukwerk geleverd op het gebied der zending en van het schoolwezen; de enkele goeden niet miskend, die het goede bedoelden en wisten wat zij wilden, maar tekort schoten, omdat zij van het werk werden afgeroepen, is hier meest onverstandig gebroddeld. Op het gebied van het schoolwezen hoop ik, dat die tijd van ergernis voorbij is; moge dat ook zoo zijn op het gebied van godsdienst en zedelijke beschaving!

En toch is hier niet te vergeefs gewerkt, waarschijnlijk door degelijken invloed nu en dan. Mij is de toestand van Rote bekend, zooals die was nu 50 jaren geleden. Het verschil van toen en nu is in 't oogvallend. Toen, eene bevolking ruw en schuw en moeielijk te leiden, met onderlinge veeten, nog tot op lateren tijd: nu, vreedzaam, opvolgende wat met beleid wordt bevolen; toen, eene jeugd, die nog wild was en ontembaar: nu, op vele plaatsen eene schooljeugd, die zich aan orde en tucht heeft gewend en hier en daar zelfs een aantrekkelijk uiterlijk vertoont, terwijl leerlust en opgewekte stemming ons aangenaam aandoen. Wel zijn er nog geen geregeld aangelegde negeryen en bleef men nog bij den ouden bouwtrant, maar toch zijn er thans over het geheele eiland meestal goede wegen, die vroeger niet bestonden, en die ook bijdragen tot beter verkeer en dus de beschaving in de hand werken.

Maar wij moeten verder. Wij bezoeken den volgenden dag twee scholen, die te Keka en Talaë, en moeten daartoe 15 paal of 22,5 K.M. afleggen.

Wij gaan nu weder dalen en wel tamelijk sterk. Wij hebben het gezicht op bosschen, die aan deze zijde nog te vinden zijn en het oog verkwikken, terwijl de temperatuur hier aangenaam gematigd is. Hier hoort men dan ook nog water ruischen en verwelkomen ons de tonen van gevogelte, dat zich tusschen het hout beweegt: kortom wij zijn in eene andere wereld.

De school te Keka wordt slecht bezocht; de leerlingen wonen te ver en op verspreide plaatsen afzonderlijk of met weinige huisgezinnen, en alzoo heeft deze school geen reden van bestaan. Waarschijnlijk waren bij de oprichting de toestanden of de verwachtingen anders. Het geheele district bestaat uit 8 kampongs met 200 weerbare mannen.

De weg naar Talaë is zeer geaccidenteerd. Onderweg ziet men nog plaatsen, op hoog oprijzende rotsen, als arendsnesten, waar in vroeger tijd de negery lag, wegens onveiligheid van oorlog en onderlinge veeten. Dat schijnt eigenaardig aan die goede oude tijden verbonden te zijn geweest: in de Minahassa was dat vroeger ook zoo.

De school kan te Talaë wel gedijen: blijkbaar wil men haar. De opkomst der leerlingen is bevredigend, en de nieuwsgierigheid of belangstelling van ouders en betrekkingen — waarom niet? — was hier nog grooter en algemeener dan elders. Bij verbetering van het gebouw en het onderwijzerspersoneel kan deze school goed worden.

Het logies was onzindelijk, dus maakte ik gebruik van mijn veldbed.

Ik zag hier weven door eene vrouw: zij zat op den grond, het weefgetouw op den schoot en de beenen gestrekt, terwijl zij met de voeten het ondereind vasthield, was het boveineind om den rug verbonden. Het ging tamelijk vlug, en zij maakte fraaie patronen. Elke kampong heeft hare eigene patronen

's Avonds werd muziek gemaakt op de kolintang — koperen muziekinstrumenten, bekkens met verschillende toonen, waarop geslagen wordt, en op de maat inlandsche dansen werden uitgevoerd, eerst door twee mannen, wat weinig bekoorlijks had, en toen door de drie vrouwen van den Radja, die het bevalliger deden. De Radja is gedoopt. Het blijkt wel, dat dit nog weinig invloed heeft gehad op de vorming van een geregeld huisgezin. Ten opzichte van een eerbaar huwelijksleven heeft het Christendom hier nog weinig uitgewerkt.

Den volgenden dag gingen wij naar Bokai en Dioe, zijnde 10 paal of 15 K.M. afstands ver. De weg was zeer geaccidenteerd met scherpe puntige steenen; meest onder Dioe, dat veel grond, maar weinig bevolking heeft: zijnde 10 kampongs met 200 weerbare mannen. Bokai heeft ook 10 kampongs, en slechts 60 weerbare mannen.

De school te Bokai was min, maar kan onder goed bestuur en leiding wellicht beter worden. Die van Dioe had de uiterste grens van ellende bereikt.

Wij worden aan den ingang van de ruime, holle, vervallen loods verwelkomd door een caricatuur. Ik had moeite aan de plechtigheid van het oogenblik recht te doen wedervaren, vooral toen de gezaghebber mij stond aan te staren om den indruk van des onderwijzers persoonlijkheid bij mij waar te nemen. Verbeeldt u een schraal, mager manneke van minder dan 4 voet hoog, gedekt met een vijflops hoed, van roetachtige kleur, dien hij afnam om ons te groeten; omhangen met een dito-kleurigen rok met breede panden, die hem bijna tot de enkels reikten, terwijl de kraag ter helfte zijn achterhoofd bedekte, en maar even de ooren vrijliet; verder een vest van onbeschrijfelijke stof en kleur, waarschijnlijk vroeger bruine zijde geweest, en och ja!

een hemd, dat uit de opening van het vest schoot, en waarvan de boorden wanhopige pogingen deden om rechtop te blijven, terwijl een witte das, alias zakdoek of servet, het hemd in toom hield, en de boorden aan de mouw verdere manchettes overbodig maakten!

Daar stond het manneke, blijkbaar in afwachting welken indruk zijne eerwaardige figuur op ons zou maken. Het zweet gudste langs zijn gelaat.

„Dag, meester! hebt gij ons al lang gewacht?”

„Nog niet heel lang, mijnheer!”

„En waar zijn de kinderen?”

„Daar zijn zij, mijnheer.”

De meester wees op één volwassen meisje, grooter dan hij, en met een sarong gedekt tot boven de borst; - verder op eene tweede bank op twee jongens van 12 à 13 jaar, en daar achter op eene andere bank op drie kleinere jongens!

„Zijn dat al de kinderen?”

„Ja, mijnheer!”

„Maar laat mij dan de absentielijst eens zien!”

(Na lang zoeken) „Hier is zij, mijnheer!”

„Hier staan toch meer namen.”

„Ja, mijnheer, maar die komen niet.”

„Sedert wanneer?”

„O, sedert lang.”

„En waarom komen zij niet?”

„Misschien hebben zij er geen lust in.”

„En zijt gij hen wel eens gaan opzoeken?”

„Nee, mijnheer!”

„En wat is het grootste getal, dat gij in de school bijeen ziet?”

„Soms vijf.”

„En wat het minste?”

„Een of nul.”

„En als er nul zijn, wat doet gij dan?”

„Dan ga ik naar huis”, zeide hij, en grinnikte, omdat hij zichzelf komisch vond.

Het meisje kon werktuigelijk lezen, maar antwoordde niet, hoe de meester haar daartoe aanspoorde. Ik zeide tot den gezaghebber en den onderwijzer, dat dit meisje niet meer in de school paste, en diende ontslagen te worden. . . . . „Even als de meester”, dacht ik, „en de school gesloten!”

Omstreeks vijf uren na den middag kwam hetzelfde meisje, in dezelfde kleeding, maakte eene dienaressen en haalde uit den vouw van haar sarong een stuk papier voor den dag, dat zij mij eerbiedig overhandigde.

Het was een eigenhandig geschreven verzoek om ontslagen te mogen worden van de school, en dat last daartoe mocht worden gegeven aan de hoofden: zij wilde hare ouders helpen in het werk.

Ik zorgde dadelijk, dat ook de hoofden daarvan kennis droegen, en liet haar gaan met de verzekering, dat zij van nu aan eervol ontslagen was van de school.

Maar dat voorval had mij doen ontdekken, hoe de schooldwang alzoo werd toegepast. Ik zou daarvan nog meer vernemen. Alleen dit nog bij wijze van aanteekening.

Vroeger, tot nog voor drie à vier jaren, bestond het boete-stelsel, toegepast op de ouders, wier kinderen niet ter school gingen, of eenige malen absent waren. Op Rote worden alle straffen tot boeten herleid, ten faveure van de beleedigde partij, en in het geval van schoolverzuim zorgde de Radja met het toezicht belast, dat de boeten binnen kwamen, ten zijnen faveure, bestaande in een paar kippen, of een varken, of geit, of paard, of karbou, al naar gelang de Radja behoefte had aan een of ander.

Daar buiten is de jeugd aan het spelen. Het zijn jongens. Algemeen is in Indië het kuitschoppen, dat het bloed er uit springt en soms een scheenbeen wordt stuk geschopt. Hier zag ik een schoppen of trappen, dat van de paarden is afgezien. Twee jongens loopen op elkander toe, en zoodra zij dicht genoeg bij elkander zijn, wenden zij zich om als vechtende paarden, en dienen elkander achterwaarts schoppen of trappen toe, die in de verte kunnen gehoord worden en ongetwijfeld zware beledigingen kunnen veroorzaken. Zij waren onvermoeid.

De avond daalde; een zachte koelte kwam van het gebergte achter ons, en de bijna volle maan wierp haar vriendelijk licht van den onbewolkten hemel, en deed fantastische schaduwen rondom ons vallen. Het was een uur voor mijmeren en stil, vreedzaam genot.

Maar de inlander laat zulke nachten ook niet onopgemerkt voorbijgaan. Zie hoe de schaduwen zich hier en ginds bewegen! Langzamerhand nemen zij toe in aantal. Wij zien ze bij groepjes; eindelijk vereenigen zij zich; de kolintang doet zich hooren en de rondedans met gezang is in vollen gang.

Melodiëus zijn die muziek en zang niet: de alifoersche zang en rythmus in de Minahassa is aangener en welluidender, en met meer maatgevoel. De dans was niet fraai, en de nabootsing van paardengetrappel scheen de hoogste volmaking van Terpsichore's kunst te worden geacht. En dat zij zelve behagen scheppen in dat spel, blijkt wel daaruit, dat zij het tot laat in den nacht voortzetten.

Den volgenden dag gingen wij naar Bilba, dat slechts 6 paal of 9 K.M. verder is. De weg gaat over een berg, maar is goed. Ons talrijk gevolg is levenslustig en maakt onderweg allerlei évoluties. De Radja is er ook, en toont zijn meesterschap in de rijkunst.

De school heeft iets vriendelijks, omdat het hier lichter is. Ook maakt het gezicht van die welgepulde banken, blijkbaar goed in klassen afgedeeld, met die helder kijkende jongens en meisjes, in eenvoudige, maar nette kleedij, met schoon gelaat en goed gekamd hoofd, een' alleraangenaamsten indruk: eene vergoeding voor den ontmoedigenden dag van gisteren.

De onderwijzer is nog jong, maar behoort onder de besten, zonder eene kweekschool bezocht te hebben. Zijne school is eene der besten van Rote. Hier smaakte ik weder genot.

Ons oog wordt getrokken door een groepje aan het andere einde der school. Het zijn eenige kinderen, waarvan enkelen minder goed in de kleederen zijn. Een jong man staat vóór hen. Blijkbaar behoort dat groepje niet tot de school, maar wie zijn zij dan? Kent gij, waarde Lezer! iets van dat gevoel dat daar spreekt in „met innerlijke ontferming bewogen zijnde?” Het zal u niet verwonderen, dat dit gevoel, mij beheerschte, toen ik op het groepje van een twintigtal kinderen toetrad, en zij mij bedeesd begroetten, met hun' onderwijzer aan het hoofd. Immers zij stonden daar in afwachting van de kruimkens, die daar zullen vallen van den rijk voorzienen disch; stil en rustig hadden zij afgewacht, of ik ook aandacht aan hen zou schenken. Maar wie zijn zij dan?

Dat zijn kinderen van eene kampongschool, zooals er op Rote 15 zijn, opgericht door den wil der Radja's, en wier onderwijzers meest van zeer geringe ontwikkeling zijn, en onderhouden worden door bijdragen der bevolking, bestaande in stroop, mais en bereide suikerkoeken. De Radja, de onderwijzer en de kinderen wenschen, dat ik hen ook zie, en onderzoek doe naar hunne kennis.

Welnu, zou ik niet?! O, gaarne! Denk aan de rookende vlaswiek, en het gekrookte riet! Ik bezocht enkele dier scholen ook opzettelijk.

Wat vond ik hier? Armoede van leermiddelen: enkele versleten boekjes en overblijfselen van leien. Niemand ontfermt zich over die armen. Wat onderscheid! Daar ginds overvloed van boeken, papier, pennen, inkt, leien, griften: alles nieuw en goed, met nog een prachtige boekenkast met wel gevulden voorraad; en hier op tien passen afstands gebrek aan alles! Van waar dat? Daar ginds wordt in alles voorzien door het Gouvernement: hier moeten de kinderen zelve zorgen voor wat zij noodig hebben, terwijl er zelfs geen kans bestaat om het zich aan te schaffen! Wat schoone gelegenheid voor den Hulpprediker van Rote om hier helpende op te treden! Wat prachtig terrein voor zijne werkzaamheid om deze arme schapen tot herder en leidsman te zijn, waar men hem toch zoo gaarne zal zien komen, en waar hij niet door regelingen van een zoogenaamd neutraal staatsonderwijs verhinderd wordt godsdienstige kennis en de zaden van godsvrucht en deugd te zaaien. Eere den man, die zijne roeping begreep, maar helaas! niet lang mocht blijven: de ijverige Van Maltzen. Hij trok zich het lot dier armen aan; vormde eene vereeniging voor „Onderling Hulpbe-toon;” wist de zeer ruim gesalarieerde gouvernements-onderwijzers en de Radja's over te halen maandelijks een kwartgulden bij te dragen ten behoeve dier kampongscholen, en voorzag langs dien weg een weinig in de behoeften.

Zijn opvolger Pennings wilde denzelfden weg bewandelen, maar reeds lang ziekelijk, ontviel hij ook aan het werk, en sedert is de zaak dood!

En toch is de gebrekkige arbeid van dezen eenvoudigen onderwijzer, met die schrale middelen niet te vergeefs

geweest! Ik laat de kleinen lezen. Dat gaat beter dan ik had verwacht. Ik nader aan een klein jongske. Met glinsterende oogen had het tengere ventje al mijne bewegingen gadeslagen, en nu de beurt aan hem kwam, ging er eene zenuwachtige beweging door gelaat en lichaam, en begon hij met heldere, eenigszins trillende stem te lezen. Hij deed het goed. Ik deed hem een paar vragen, en hij antwoordde met vuur in de oogen. Bij het rekenen was hij ook het vlugst. Het gelaat van zijn' onderwijzer straalde van vreugd! Van dat ventje was meer te verwachten; zijn onderwijzer kon hem niet veel verder brengen, en dus bewerkte ik, dat hij op de gouvernementsschool kon komen. Voor de overige kinderen vond ik gelukkig gelegenheid om hen aan een' kleinen voorraad leerbehoefden en boeken te helpen.

De Radja wil zijn slag slaan, en een wissel trekken op mijne belangstelling in het onderwijs.

»Mijnheer, mag ik spreken?»

»Met genoeg, Toewan Radja!

»Het is toch zoo moeielijk de kinderen in de school te krijgen.»

„Zoo, dat verwondert mij te hooren; mij dunkt die kinderen zien er veel te prettig uit, om tegenzin in de school te hebben.

»O, ja! dezen; maar anderen zullen niet komen, dan met dwang! En, mijnheer! geen beter dwang dan boete! O! men had de boete nooit moeten afschaffen, en als Mijnheer iets goeds voor de scholen wil doen, geef ons dan weer de macht om boete op te leggen. Wij Radja's moeten toezien en medewerken, dat de kinderen ter school gaan: hoe willen wij iets uitrichten, zonder de macht om boete op te leggen?!”

„Toewan Radja! daarvan kan nooit meer sprake zijn!”

„Dan zal de school verlopen, mijnheer!

„Dat zou mij leed doen, Toewan Radja, maar dan zou ik de school sluiten!”

„En dan zou Bilba zonder school zijn!?”

„Door eigen schuld, Toewan Radja!

Den volgenden dag bezocht ik weder twee scholen: die te Oëpaö en Ringgou, zijnde een afstand van $13\frac{1}{2}$ paal of ± 20 kilometer. Wij komen te Oëpaö. De school is pas vernieuwd, maar met een zóó ver afhangend dak, zelfs ter plaatse van den ingang, dat men niets kon zien van wat daar binnen is, en zich laag moest bukken om binnen te komen. Dat is geheel in den trant van de Rotesche huizen. Denkt u de kap van eene hooischelf, en die voortgezet tot bijna op den grond reikende, zonder lucht of lichtgat, daaronder vindt men dan het Rotesche huis op palen. Daarin huist de familie en is de voorraadschuur van stroop, suiker, mais, padi en het verblijf der kippen en honden. Onder het huis leven de varkens en geiten, en begraaft men de dooden!

Wij gaan de school binnen, ik kan niets zien, het onderzoek is onmogelijk. »Meester! ik ben geen mol, ik kan hier niets zien.» »Laat in het rond van het dak maar een meter afkappen», zegt de Gezaghebber.

De toeschouwers zijn altijd gewapend met parang of hakmes. Zulke bevelen behoeft men niet te herhalen. Met een zeker genot hakken en kappen zij er op in, en in tien minuten hadden wij licht in de school. Zeker zijn dat radicale middelen, maar die worden onder zulke volken het best begrepen.

De school was goed geordeud met klassenverdeeling, rooster van werkzaamheden, enz. De onderwijzer was nog niet lang geleden van de Kweekschool gekomen. Maar - de resultaten van het onderwijs waren daaraan niet ge-

evenredigd. De school te Bilba was beter. Wat hier dan ontbrak? – Het ware »feu sacré’’! – En nu: overtuig eens iemand, dat ’t hem daaraan hapert! Gij kunt het niet: Laodicea komt nooit tot overtuiging. Het had hem ook niet gehinderd, dat het zoo donker was, terwijl hij toch zeven jaren had doorgebracht in de lichte lokalen te Ambon, en daar in opstellen had verkondigd, dat licht, lucht en geluid tot de voorwaarden van een goed schoollokaal behooren.

Hier te Oëpaö treffen wij een’ inlandsch godsdienstleeraar aan, te Ternate opgeleid door den Hulpprediker de Graaf, en gehuwd met een meisje, dat van de vrouw van den Hulpprediker hare opleiding had gehad.

Welk verschil in beschaving: deze vrouw en de Rotesche wederhelft van den onderwijzer! De laatste kwam niet te voorschijn. Die godsdienstleeraar en zijne vrouw zijn de ware elementen om deze maatschappij vooruit te brengen. Begreep de onderwijzer maar, dat hij zich, ook in het belang van zijn persoon en huis en werk, meer aan die lieden moest aansluiten.

Gaarne zouden wij bij de spraakzame Njora langer verwijlen, en gebruik maken van de vriendelijk aangeboden koffie en gebak, maar wij moeten verder naar Ringgou.

Van den onderwijzer te Ringgou had ik betere verwachting gehad, dan wat ik vond. Hij is de zoon van den ouden onderwijzer te Dengka, die pensioen heeft gevraagd. Hij was op de kweekschool tamelijk vlug, maar is, hier komende, dadelijk tot buitensporigheden vervallen, is ziek geworden, bleef ziekelijk, en heeft dus niet veel kunnen presteeren. ’t Is jammer!

Ontucht is de ergste kanker en geesel van het maatschappelijk leven op Rote. Zij is zoo algemeen, dat niemand zich daaraan ergert. Van daar onder de onder-

wijzers de echtbreuk zoo veelvuldig, wilde echt zonder aanstoot, afschuwelijke ziekten niet verafschuwd! Eene vrouw, die zich aan echtbreuk heeft schuldig gemaakt, wordt zonder verwijt door haren man weêr aangenomen, als de belediger maar de vastgestelde boete betaalt!

Hoe nu daarmede te rijmen, dat hier 's avonds eene rondedans wordt uitgevoerd - alleen door mannen en jongens? De vrouwen en meisjes waren verlegen om in tegenwoordigheid van heeren te dansen! Wat pruderie! De dans zelf beteekende niet veel, en gaf geen aanleiding voor dat misplaatst schaamtegevoel.

Aangenamer ontmoeting hebben wij den volgenden dag. Wij kwamen te Korbaffo, na een' tocht van 10 palen of 15 K.M. Wij werden verwelkomd met kanongebulder en geweervuur. De Radja was in groot tenue, met zijn stok met gouden knop. Wij traden de nieuw opgerichte school binnen. Zoo groot aantal kinderen hebben wij nog niet te zamen gezien. Banken en tafels zijn voor heden ook niet toereikend; de Gezaghebber zegt er nog meer toe. Maar al spoedig blijkt, dat de orde en klassenverdeeling den toets niet kunnen doorstaan, en de onderwijzer, hoe hij zich ook inspant, niet in staat is zulk eene groote school te besturen. Zijn eenige hulponderwijzer was nog van minder allooi.

Wij komen in het passantenhuis. Dat is nog niet veel zaaks. Maar hoe wordt ons oog aangenaam verrast door het net onderhouden indo-europeesch meubelair, met wel bekleede ronde tafel in het midden, en goed geplaatste stoelen in het rond, behangen met helder witte gehaakte anti-makassars. Hier is eene vrouwen-, eene dameshand in het spel! De Gezaghebber lacht toestemmend. Ik vraag opheldering, en die was deze.

De Njora of vrouw van den Radja heeft hare opleiding

gehad ten huize van den Hulpprediker Donselaar en zijne vrouw. Dat zij niet alleen had geprofiteerd tot het nabootsen van wat schijn of oppervlakkige beschaving, bleek toen ik mijne logeerkamer binnentrad. Wat heldere gordijnen aan venster en ledikant! Wat zuiver, helder, wit, glanzend beddegoed! Wat nette waschtafel en toebehooren! En wat versche, aangename lucht in dat vertrek! Dat was beschaving, die niet alleen op de oppervlakte was blijven liggen. De tafel had groote verscheidenheid, en de saucijs-cadetjes en tafelkoek konden ook op eene indo-europeesche tafel eene goede figuur maken.

Na den middag laat de Njora een bezoek aankondigen. Wij kleeden ons in allerijl, terwijl wij anders, na een' warmen rit en werk in de school, het Indisch négligé verkiesen. De Njora komt in nette, witte kabaja, met eigen gehaakte kant, en eene gebatikte sarong. Zij groet beleefd, innemend; wij bieden haar eenen stoel, en al spoedig zijn wij in druk gesprek. Iets later komt ook de Radja, en terwijl de Njora zich verontschuldigt, dat zij nog iets te doen heeft voor de keuken, en afscheid neemt, blijven wij met den Radja spreken. Of die man ten volle begrijpt wat juweel hij in zijne vrouw heeft, weet ik niet; maar toch, dit is de macht van dat tengere, zachte wezentje, dat haar echtgenoot haar de beleediging van ontrouw niet aandoet. Hare beschaving is tevens eene godsdienstige, en zij laat zich ook aan de christelijke gemeente veel gelegen liggen. Zeide ik te veel toen ik van een aangename ontmoeting sprak?

Eene gansch andere richting van beschaving wacht ons den volgenden dag. Wij gaan naar Termano, de laatste negery, en hebben 18 paal of 27 K.M. te rijden. Onderweg zien wij de kampongscholen te Soa en Kokodale, maar vinden den toestand allertreurigst. Termano's gou-

vernementsschool, in een beter gebouw dan al wat wij gezien hebben, met een' rijkdom van meubelair en leermiddelen en eene groote menigte leerlingen, doet onze verwachting hooger spannen. Jammer! aan den schijn is veel geofferd. De onderwijzer is niet onbekwaam, maar onverschillig voor zijn werk: moest hem niet daarom reeds vroeger de straf worden opgelegd, dat het laatste jaar van zijnen dienst niet medetelt voor zijne periodieke verhooging? Er was niets degelijks dat voldoening gaf.

Wij gaan naar het huis van den Radja, — die niet meer in functie is. Hij is aangeklaagd door de bevolking; toch heeft hij nog prestige, en acht zich vereerd ons te mogen ontvangen.

Hij kan dat; hij doet het met een gemak en losheid van beweging, en in zoo goed Maleisch als ik onder de Radja's nog niet had ontmoet. Zijne kleedij was Europeesch en stond hem goed, had iets van een engelsch toerist. Van waar dat alles?

Als jongen is hij gaan varen, en had hij Engeland, Hongkong, Singapore en Menado bezocht; later werd hij zelf kaptein op een' kustvaarder, en eindelijk Radja.

En wat heeft nu zijn opgedane kennis en beschaving uitgewerkt — voor hem, voor zijn volk, voor zijn bestuur?

Gij kunt niet nalaten te bewonderen: dat huis zoo goed aangelegd, en zoo net afgewerkt, en de plaatsing op een punt, waar gij het schoonste panorama voor u ziet, een prachtig zeegezicht met grillige rotsen; een strand met omzooming van land, als een schilderstukje, dat uw oog blijft boeien; en daarachter zwaar en donker bosch tegen het glooiend gebergte.

Maar wij hebben geen tijd tot mijmeren. Zie rondom u naar het inwendige van des Radja's verblijf.

Het meubilair — tafels, stoelen, sofa's, zijn alle indo-

europesch; spiegels ziet gij daar binnen, en in de kamers; maar bovendien wacht u nog eene verrassing: ziedaar overal in het rond schilderijen. Die schepen in den storm en in de veilige haven van Hongkong herinneren aan het zeemansleven van den Radja; daar naast ziet gij Napoleon bij de Pyramiden, en - Prins Lou-lou overvallen in Zuid-Afrika; - Z.M. onzen Koning en Koningin Sophie in 't klein en Z.M. met Koningin Emma in 't groot. En daartusschen vrouwenbeelden van twijfelachtige schoonheid, - gebroken beeldjes, - allerlei soort van pijpen en rookgerei, - pendules, die een vast uur aanwijzen; violen zonder snaren; harmonica's, die niet harmonieeren; speeldoozen met stotterend geluid, enz.

Men dekt de tafel: een waar beeld van vervallen grootheid! Zietdaar: een tafellaken, dat u den eetlust beneemt, een olie- en azijnstel, met vijf vakken, waarvan twee nog gevuld met de oorspronkelijke fleschjes, en de overige stukken van verschillende herkomst, gebroken en zonder stop; - allerlei soorten van schotels, schaaltes en borden, die betere tijden in het geheugen van den eigenaar konden oproepen! - Messen, vorken en lepels, zwart en bevekt met roest en vuil! - Maar genoeg! Of wel iemand het eten smaakte, weet ik niet.

Na den eten trok ik mij terug voor een poos in de mij aangewezen kamer.

't Was daar nog erger: die schrille tegenstelling van grootheid en verval!

Daar stond het eenmaal prachtige ledikant, maar ik kon mij daarop onmogelijk neervlijen: bed en kussens, laken en sloopen, lieten dat niet toe! Ik nam plaats op eenen stoel, en bezag de omgeving: een uitdragerswinkel van de minste soort: - Easy-chairs, zonder matten; - bekleede kapstokken, in flarden, en zonder knoppen; -

spiegels met gebroken glas; - stilstaande klokken; - dito horloges; - een chronometer, met thermometer en barometer; oorspronkelijk prachtig, thans geheel defect. Verder grootere en kleinere kisten met koper of zilver beslag voor kleederen, geld of bijouterien, alles in de grootst mogelijke wanorde, en onzindelijk, bedekt met eene dikke laag stof, vuil! - Van waar dat alles in zulken toestand? - Van waar, dat, behalve in de school, nergens in de negery Termano een spoor was van netheid aan huizen of menschen? Van waar, dat zelfs in des Radja's huis het vrouwelijk personeel zoo geheel zonder netheid en gratie is?

't Is omdat hier niet de ware beschaving is, die tevens veredeling moet zijn; hier is oppervlakte zonder diepte; alles slechts glans en schijn! De Radja had behalve dat uit zijn zeemansleven nog zeer schadelijke gewoonten meegebracht: - vloeken, dat nu juist geen beschaving teekent, en verslaafdheid aan sterken drank. Het laatste werd zijn ongeluk.

Door zulke aberraties van de beschaving wordt de inlander niet geholpen. Zal er van Rote iets degelijks worden, dan moet dat meest uitgaan van het huis van den Hulpprediker! Dan moeten godsdienst en beschaving samen gaan: één zijn tot vorming van het verstand, het hart en het karakter. Aan hem, de opleiding van jonge lieden tot degelijke, practische voorgangers. Aan zijne vrouw de opleiding van meisjes tot degelijke huisvrouwen. Dan zal Rote nog eens een begeerlijk oord worden als de Minahassa, en een parel aan de kroon der Zending! Dat zij zoo!

N. GRAAFLAND.
